

جایگاه مقاصد شریعت در افق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

پدیدآورنده (ها) : کاظمی، زهره

میان رشته ای :: همایش الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت :: دوره ۶؛ ۱۳/۰۲/۱۳۹۶ - ۱۴/۰۲/۱۳۹۶

صفحات : از ۳۸۶۴ تا ۳۸۷۵

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1991706>

تاریخ دانلود : ۱۴۰۲/۰۹/۲۰

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابراین، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- جمهوری اسلامی ایران و جایگاه مطلوب آن در نظام بین الملل آینده (ناظر بر افق ۱۴۴۴ الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی)
- سازوکار تحقق افق وحدت و اخوت در جهان اسلام و جایگاه آن در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت
- جایگاه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت و راهبردهائی برای پیاده سازی و اجرای تدابیر آن در راستای افق ها
- تجزیه و تحلیل جایگاه اقتصاد مقاومتی در تحقق گفتمان الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و چشم انداز افق ۱۴۰۴
- جایگاه اتکاء به آرای عمومی و نقش رای مردم در پیشبرد، تحکیم و تثبیت امنیت ملی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
- جایگاه منافع ملی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
- بررسی جایگاه مردم سالاری دینی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
- عدالت و اشتغال زنان از منظر الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت (عدالت اقتصادی در افق و تدابیر الگوی پایه)
- دانش بومی روستایی و جایگاه آن در الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت
- تبیین جایگاه پژوهش در تحقق اهداف الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت؛ نهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

جایگاه مقاصد شریعت در افق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت

زهرا کاظمی^۱

چکیده

توجه به اصول و قواعد کلی و راهبردی و ترسیم افق ها و مقاصد کلان شریعت اسلامی را می توان یکی از مباحث مهم در ترسیم الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت دانست. تحقق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، مبتنی بر انعکاس اهداف کلان با اتکاء به پشتوانه های حقوقی و شرعی، تبیین کننده نگاهی سیستمی مشتمل بر تعیین اجزای مرتبط و ترسیم چگونگی ارتباط آن ها، دارا بودن قابلیت تطبیق و دسترسی و بهره مندی از قابلیت پایداری و بقای تمدن اسلامی است. مقاله حاضر با استفاده از روش تحلیلی - استنتاجی درصدد استخراج مقاصد شریعت اسلامی از منابع معتبر اسلامی است. یافته های پژوهش نشان می دهد که حفظ دین، حفظ نفس، حفظ نسل، حفظ عقل و حفظ مال، هدف نهایی تشریح تمام احکام الهی در شریعت اسلامی است که مبتنی بر نگاه متعالی اسلام به انسان و تکامل اوست. با بررسی اسناد افق و آرمان و تدابیر الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، می توان دریافت که به مسئله حفظ نفس و حفظ نسل که از مهمترین مقاصد شریعت اسلامی است، به صورت جدی پرداخته نشده است. در حالی که هدفگذاری و برنامه ریزی در راستای حفظ نفس و حفظ نسل کشور از بایسته های ضروری الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است. فرا راه قرار دادن این مقاصد در ترسیم افق های الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت؛ موجب تحقق هر چه بیشتر ویژگی اسلامیت الگو و تأمین اهداف شریعت اسلامی و رفع تعارض ها در عرصه تدوین و اجرای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت خواهد شد. بنابراین پیشنهاد می شود گزاره "در سال ۱۴۴۴ رتبه ایران از نظر بهداشت و سلامت عمومی در حد استانداردهای جهانی است." به افق الگو افزوده گردد. همچنین، تأسیس اندیشکده بهداشت و سلامت از بایسته های ضروری در تکامل ساختار مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است.

واژگان کلیدی: مقاصد شریعت اسلامی، الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، افق.

^۱ - دانش آموخته دکتری مطالعات زنان، دانشگاه تربیت مدرس؛ همکار اندیشکده علم مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت؛ z_kazemi@modares.ac.ir

ششمین کنگراس الگوی اسلامی ایرانی؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه‌ی مشرف؛ نهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

مقدمه

مکتب جامع شیعی در روند رو به رشد خود، بارها فراز و نشیب‌های تاریخی را پشت سر گذاشته، با این وجود دلیل پویایی و پایانی آن تاکنون، پذیرش اساس اصالت اندیشه وحی، رسالت نبوی، حاکمیت هدایت و امامت علوی، کلان‌نگری، آینده‌بینی و مصونیت‌سازی است. در این مکتب، مقاصد نهایی، میانی و ابتدایی شارع به خوبی تبیین شده، اصول و قواعد راهبردی درست در طول آن مقاصد مقرر گردیده است و اندیشه‌های عقلانی حاکم بر آن چون اعتدال، رعایت مصالح و مفاسد، مقرون بودن با علت و حکمت و عجین‌سازی با استقامت و عزت، کارآمدی آن را به منصفه ظهور گذارده، نهی از افراط و تفریط، تسلب و جمود، تاکید بر «امر بین الامرین» آن را به شیوه‌ای بی نظیر و کارساز در طول ازمنه و ادوار مبدل نموده است.

حفظ اصول حاکم بر شریعت اسلامی در تمامی اجزاء، مثل رعایت اصل عدالت، اصالت التسهیل، اصل کرامت انسان، اصل محوریت حکم خدا، اصل نفی ضیق و حرج، اصل تکلیف ما لایطاق و ... انسان را به جامعیت و اسلوب کامل و جاودانگی در این مکتب می‌رساند که حاکی از فوق‌اندیشه انسانی بودن، واقع‌گرایی و صدور ماورایی داشتن و ابدیت آن است. (میرخانی، ۱۳۸۵، ص ۴۱ - ۴۲)

بر همین اساس است که فقیهی چون شیخ طوسی، به نوشتن فقه استدلالی اقدام و از همین جهت، نام اولین کتاب فقهی خود را «مبسوط» می‌نهد و در بیان علت نگارش آن می‌گوید:

پیوسته از مخالفین فقهی ما شنیده می‌شد که فقه ما را خرد و کوچک می‌شمارند و آن را مطرود و منسوب به عدم کارایی و قلت فروع محکوم می‌نمایند. سپس در پاسخ می‌گوید:

این جهل حاکی از کم‌اندیشی و کاستی ما در تأمل در اصول است و در ادامه این کلام می‌گوید: اگر آنان با دقت نظر کنند و به اخبار و فقه بنگرند، می‌بینند که پاسخ بسیاری از سئوالات و آنچه را که آنان می‌جویند، در اخبار ما موجود است و ایرادهایی را که به فقه ما نسبت می‌دهند، همه در شیوه‌های آرایه شده از سوی امامان مطرح و پاسخ آن یا به صراحت یا به اشارت بیان گردیده، خصوصاً اینکه شیعه قول امام معصوم را جاری قول پیامبر (ص) می‌داند. (طوسی، ۱۳۸۷ق، ج ۱، ص ۶)

اینکه می‌گویند:

« انتم افقه الناس اذا عرفتم معانی کلامنا » (کلینی، ۱۳۶۸ق، ج ۵، مقدمه)

شما در صورتی که رموز کلام ما را دریابید فقیه‌ترین مردم هستید.

اینکه امام علی (ع) در حدیث اربع مئه ۴۰۰ نکته کلیدی و راهبردی اجتهاد را بیان می‌دارند.

و امام صادق (ع) پس از بیان اقسام تجارت به تبعیت احکام از مصالح و مفاسد اشاره نموده، می‌فرمایند:

« هر چیزی که دارای مصلحت باشد حلال است و هر چیزی که حامل مفسده ای باشد که از آن نهی شده خوردن و نوشیدن و خرید و فروشش حرام است مگر ضرورت اقتضا کند.. » (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۳، ص ۲۳)

ششمین کنگراس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت؛ سیزدهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

و یا «علیکم بالدرایه لا بالروایه» (حرآنی، بی تا، ص ۳۴۹)

همگی حاکی از بن مایه های غنی مکتب شیعی، در ارایه اصول و قواعد کلی و راهبردی، توجه به اهداف و مقاصد شرعی، توجه به مصالح و مفسد موجود در احکام و عبور از فقه فردی به فقه جمعی است. در آیات قرآن کریم نیز نظم و هماهنگی میان اجزای خرد و کلان طبیعت و نیز وجود ارتباط ساماندار و ارگانیک، وحدت و انسجام، حق محوری، تحول و تکامل و عدم تفرقه مورد توجه و تاکید قرار گرفته که به نوبه خود به درک درستی از یک برنامه ریزی هدفمند و آینده نگر و عقبی نگر نایل می آید. از این رو ماندگاری و جامعیت این شریعت به سبب حقانیت و مطابقت آن با حقیقت تکوین است به طوری که آیه :

« فَأَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفاً فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ دِينُ الْقَائِمِ »
(روم/۳۰)

مبین آن است که اسلوب شریعت اسلامی از هر گونه افراط و تفریط به دور بوده، پاسخگوی نیازهای فطرت است و چون همه انسان ها بر فطرت پاک توحیدی آفریده شده اند، لاجرم قوانین این دین جهانی بوده، مخاطب آن همه انسانها هستند.

بر اساس این جامعیت و موازنه است که همه نیازهای فردی و اجتماعی، مادی و معنوی بشر را باید در شریعت اسلامی جستجو کرد. که این امر نیازمند یک درک جامع و تفکری کلان از اسلوب آن و باور داشتن به نظام مندی و ارتباط ارگانیک و حساب شده میان اجزای آن است تا در پرتو این تفکر بتوان به نظم دهی و گره گشایی از مشکلات پیش رو پرداخت.

از این رو، شایسته است که افق های الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت در پرتو چنین نگرش جامعی مورد بررسی قرار گرفته و پیوسته در به روز داشتن آن کوشید و مصالح انسان را در پهنه هستی و در افق های دور دست کمال نگریست.

روشن است فهم صحیح مقاصد و اهداف کلان شریعت اسلامی، بدون کشف و شناخت اصول و اهداف اساسی، خطوط کلی و لایه های زیرین آن امکان پذیر نیست. به طوری که هماهنگی و انسجام درونی عناصر تنها در سایه هدف و غایت مشخص قابل تبیین است، آن گاه می توان به درستی از هماهنگی و یکپارچگی سخن گفت. می توان چنین نتیجه گیری نمود در ادامه به تبیین اهداف و مقاصد شریعت اسلامی می پردازیم.

۱- اهداف و مقاصد کلان شریعت

مسئلاً، شارع مقدس اهداف و مقاصدی دارد و برای تحقق آنها برنامه هایی وضع کرده است. این برنامه ها همان احکام شریعت است که راه وصول به مقاصد به شمار می رود. اطلاق واژه شریعت که در اصل به معنای

ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت؛ نهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

راه ورود به آب می باشد نیز به همین جهت است. گویا احکام، راه هایی هستند که سالک را به آب حیات مقاصد می رسانند. (ابن منظور، ۱۴۰۵ ق، ج ۸، ذیل حرف میم)

در پرتو شناخت مقاصد شریعت و دستیابی به رده بندی آن می توان بسیاری از تعارض ها را در عرصه تدوین و اجرای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت برطرف ساخت زیرا همان طور که حرکت و تلاش هر مجموعه را با هدف و غایت آن می توان سنجید و بررسی کرد، حرکت و پویایی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را نیز با مقاصد و اهداف آن می توان محک زد. به تعبیر دیگر، شناخت مقاصد و غایات شریعت اسلامی، می تواند مرزهای عمومی الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت را روشن سازد. (غفاری، بی تا، ج ۱۰، ص ۲۵۸)

استاد محمدرضا حکیمی در تأکید بر شناخت مقاصد شریعت می نویسد:

و خدا خود می داند و عقل گواهی می دهد و نقل تصریح می کند و تجربه به لمس می رساند که توجه به « احکام دین » بدون توجه به « اهداف دین » توجه به « احکام » نیز نیست، که « احکام » در حال توجه به « اهداف » درست استنباط می شوند و مضمون الهی می یابند و در تحول بنیادین جامعه و ساختن فرد صالح و تشکیل نظام عادل اعجاز می کنند ... اهداف دین، غایات دین است و احکام دین، مقدمات رسیدن به آن غایات. پس باید همواره مقدمات، دارای آن کیفیتی باشند که به اهداف منتهی گردند نه جز آن ... «حکیمی، ۱۳۷۳، ص ۱۰۹ - ۱۲۱»

از این استدلال چنین نتیجه گیری می شود که اگر دین دارای اهداف و مقاصدی است، حصول به آن ها در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت مستلزم جعل افق های ویژه ای است.

۲- تبیین اهداف و مقاصد کلان شریعت در منابع معتبر اسلامی

بدون تردید معتبرترین منبع برای تبیین مقاصد شریعت، قرآن کریم است. در ادامه به بررسی هر یک از این مقاصد از منظر قرآن پرداخته، وجود تفکر کلان را در سیره قولی و عملی ائمه معصومین و نظریات اندیشمندان اسلامی پی می گیریم:

۲-۱- حفظ دین

تصحیح ایمان و تثبیت آن در آیات مکی آشکار است.

حفظ دین با سه چیز می شود که عبارتند از: اسلام - ایمان - احسان

در آیه ۱۹ از سوره آل عمران تصریح شده که تنها دین مورد پذیرش در نزد خداوند اسلام است:

« انَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ... »

« در حقیقت دین در نزد خدا همان اسلام است. »

« وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ. » (اعراف / ۲۹)

ششمین کنگراس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پاپی مشرف؛ نهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

« خدا را با خالص کردن دین و طاعت برای او بخوانید. »

همچنانکه تا جمیع اعضای پیکر سالم نباشد، هیچ عضوی به حدّ اکمل قادر بر انجام فعل یا افعال خاصه خود نیست، یک فرد انسانی هم بدون سلامت افراد وابسته به او، به اجرای مقصدهای ویژه خود نایل نمی شود، از این روی، برای آنکه فردی به خواسته های خود برسد، باید در فراهم آوردن وسایل توفیق دیگران به مقاصد و غرض هایشان، کمال مجاهدت را به کار برد.

قرآن مجید نیز، احسان را به عنوان یک تکلیف قطعی پس از تکلیف عدالت، اکیداً به صورت امر، از هر کس خواستار شده است.

از جانب دیگر چون بذل و نعم الهی به هر فردی از افراد انسانی، نوعی احسان است، شخص متنعم، در ازای احسانی که خداوند شامل او ساخته است، باید به دیگران احسان کند و این مضمون در آیه ۷۷ از سوره قصص بیان شده :

« وَ أَحْسَنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ »

« همان گونه که خدا به تو نیکی کرده است، تو هم با خلق خدا نیکی کن. »

احسان، جبران کننده بی عدالتی های اجتماعی است که قانون با حکم صریح رفع آنها را پیش بینی نکرده است. از این روست که قرآن مجید اول به عدل و در درجه دوم به احسان و در درجه سوم به رعایت ذی القربی امر کرده است.

« وَ أَنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَ آيْتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَ يَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَ الْمُنْكَرِ وَ الْبَغْيِ . » (نحل / ۹۰)

« خداوند، به رعایت عدل و احسان و بخشش به خویشاوندان فرمان می دهد و از هر کار زشت و ناپسند و منافی با عفت عمومی و از هر گونه ستم را باز می دارد. »

دعوت به دین با بیم دادن و امید دادن نیز در دستور کار انبیای الهی بوده است :

« وَ مَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَ مُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَ أَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَ لَا هُمْ يَحْزَنُونَ » (انعام / ۴۸)

« و ما پیامبران را صرفاً [به عنوان] بشارتگر و بیم رسان می فرستیم ، پس هر که ایمان آورد و اصلاح کند، نه خوفی بر آنهاست و نه محزون می شوند. »

جهاد با معاندان و آنان که در صدد افساد این مقصد هستند نیز مکمل حفظ دین است :

در آخرین آیه از سوره حج می خوانیم :

« وَ جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَ مَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ »

ششمين كنگرانس الكومى اسلامى ايرانى ميشرف؛ تعميق و تكميل الكومى پاپيه ميشرف؛ سيزدم و چهاردهم اردي بهشت ماه ۱۳۹۶

« در راه خدا و در شناسايى او چنانكه بايد، جهاد و كوشش كنيد. او است كه شما را برگزيده است و در دين براى شما به حرج و دشوارى حكم نكرده است.»

۲-۲- حفظ نفس

ايجاد نفس از طريق مشروعيت دادن به تناسل تايمين شده است :

به طورى كه در قرآن مجيد ۵۰ آيه درباره نكاح و لواحق آن نازل گرديده، كه هفت آيه از خصايس پيغمبر اكرم (ص) مى باشد و حكم باقى آيات عام است و همه مسلمانان را شامل مى گردد از جمله : آيه ۳۲ از سوره مباركه نور :

« وَ أَنْكَحُوا الْأَيَّامِي مَنْكُمُ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَأَمَّاكُمْ أَنْ يَكُونُوا فَقَرَاءَ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَ اللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ.»

« در اين آيه خطاب متوجه به همه مسلمانان است و مقرر مى دارد كه وسايل نكاح و مزاجت افراد مجرد را فراهم كنيد و براى بندگان و كنيزانى كه صلاحيت ازدواج داشته باشند اقدام نماييد ، اگر شوهران فقير باشند خداوند از فضل خود آنها را غنى خواهد ساخت ، خداوند فراخى بخش و به عواقب امور داناست.»

و

« وَ أَحَلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ ... » (نساء / ۲۸)

« در اين آيه، پس از آنكه ازدواج هاى محرم بيان شده است خداوند مى فرمايد غير از اين محرمات زنان ديگر براى شما حلال است و مى توانيد با صرف مال خود آنها را خواستار شويد ... »
همچنين حفظ و بقاى نفس، پس از ورود به عرصه هستى به وسيله تعديل در استفاده از نوشيدنى ها و خوردنى ها تضمين شده است.

در آيه ۱۷۸ از سوره بقره مى فرمايد :

« يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا »

« اى مردم از آنچه در زمين است و حلال و پاك مى باشد بخوريد»

در آيه ۱۵۷ از سوره اعراف كه در بيان صفات پيغمبر امى است، در خلال آن اين جمله ها آمده است :

« وَ يَحَلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتُ وَ يُحَرَّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثُ وَ يَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَ لِأَغْلَالِ التِّي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ... »

« براى انتفاع پيروان خود، طيبات را حلال مى كند و بر ايشان خباثت يعنى اشياى ناپاك و كارهاى ناستوده را حرام مى سازد و از آنان بارگران و غل ها و محدوديت هاى را كه بر ايشان بوده بر مى دارد ... »

در اين باره به آياتى از قرآن كريم مشعر بر تحريم برخى از اطمعه بر مى خوريم :

ششمین کنگراس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت؛ نهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

« **أَنَا حَرَمٌ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالِدَمَ وَ لَحْمَ الْخَنزِيرِ وَ مَا أَهْلَ بِهِ لغير الله .** » (بقره / ۱۷۳)

« خداوند مردار و خون و گوشت خنزیر و آنچه را که به نام غیر خدا ذبح شده حرام کرده است ... »

همچنین آیات مکی متعددی بر لزوم حفظ نفس تصریح می کند از جمله آیات شریفه :

« **وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ الْآبَالِحَق .** » (انعام / ۱۵۱)

« کسی را که خداوند کشتنش را حرام کرده است ، جز به حق مکشید. »

بعضی از مفسرین در تفسیر این آیه گفته اند :

اگر می بینید خدای تعالی تنها قتل را با آنکه آن هم جزء فحشا می باشد اسم برده برای این است که اهمیت آن را رسانده باشد، همچنان که فرزندکشی را هم به همین عنایت اسم برده است. و اینکه فرمود: **إِلَّا بِالْحَقِّ**، مقصود استثنای قتل بعضی از نفوسی است که در اثر پاره ای از گناهان احترامی را که خداوند برای مسلمانان جعل کرده، از خود سلب نموده اند، مانند قتل به قصاص و حد شرعی.

حضرت ابا الحسن علی بن موسی الرضا در مکتوبی سرّ حرام شدن قتل نفس چنین بیان می دارند :

« **حرم قتل النفس لعله فساد الخلق فی تحلیله لو احلّ و فنائهم و فساد التدبیر** » (ابن بابویه، ۱۳۸۰، ص ۵۱۲)

— (۵۱۳)

اولاً: در تحلیل و حکم به جواز آن مخلوقات فاسد و تباه شده.

ثانیاً: موجودات فانی می گردند.

ثالثاً: تدبیر و علاج ، تباه و فاسد می شود.

۲-۳- حفظ نسل

امر به حفظ نسل نیز از طریق حرام کردن زنا و امر به عفت و ورزی تامین گردیده است. در آیه ۳۲ از سوره اسراء عمل زنا مورد نهی واقع شده که دلالت بر حرمت دارد :

« **وَلَا تَقْرَبُوا الزَّوْنِي أَنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَ سَاءَ سَبِيلًا** »

« به زنا نزدیک نشوید، چه این کار عملی بسیار زشت و راهی ناپسند بوده است. »

از آیه کریم استفاده می شود که زنا در ادیان سابق نیز گناهی بزرگ تلقی می شده بعلاوه قبح آن عقلی است. در حدیثی از امام رضا (ع) تحریم زنا چنین تعلیل شده است :

زیرا موجب فساد و سبب از بین رفتن ارث بین افراد می گردد و نیز موجب قطع نسب نسل افراد می شود.

زن نمی داند از کدام مرد باردار شده است و فرزند هم نمی داند پدرش چه کسی است، بستگانش و نزدیکان

شناخته شده او چه کسانی هستند. (مجلسی، ۱۴۰۳ق، ج ۶، ص ۱۱۳)

همچنین در خصوص تحریم لواط از آن حضرت سؤال شد.

ششمین کنگراس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پاپی پیشرفت؛ سیزدهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

فرمود: علت حرام بودن همجنس بازی چند چیز است:

یکی آنکه، این عمل با ساختار وجودی زن ها و سرشت و طبیعت مردها ناسازگار است. دیگر آنکه، روابط جنس مردان با مردان و زنان با زنان منجر به انقطاع نسل انسان می شود. و علاوه بر آن سبب فساد تدبیر و اندیشه و موجب ویرانی دنیا می گردد.

از سوی دیگر در دین مقدس اسلام، غرض اساسی از ازدواج تشکیل خانواده و ایجاد نسل است: پیغمبر مکرم (ص) فرمود:

« تناكحوا و تناسلوا فانی افتخر بكم على سائر الامم يوم القيامة .»

(در اسلام، تولید نسل جهت حفظ نوع و بسط فضایل و تقویت دین حق است.)

« وَ مَرِيَم ابْنَتِ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوْحِنَا » (تحریم / ۱۳)

« و همچنین مریم دختر عمران را مثل زده که دامان خود را پاک نگاه داشت و ما از روح خود در او دمیدیم
«....»

بنابراین، مراقبت از نسل سالم یا دامن های پاک وظیفه ای است که خداوند این حفاظت را بر عهده زنان گذارده است.

قرآن مردان و زنانی را که دامان خود را از آلودگی ها و بی عفتی پاک نگاه می دارند به مغفرت و پاداش عظیم و رستگاری وعده داده است.

« وَلَيْسَتَعْتَفُفُ الَّذِينَ لَا يُجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُعْطِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ » (نور / ۳۳)

« و کسانی که [اوسایل] ازدواج را نمی یابند باید پاک دامنی ورزند تا خدا آن ها را از فضل خویش بی نیاز سازد...»

۲-۴- حفظ عقل

شامل هر چیزی است که عقل را فاسد نکند و مکمل آن نیز تحریم خمر و تشریح حد است.

در آیه ۹۰ سوره مائده نوشیدن خمر رجسی از عمل شیطان معرفی شده است:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ »

« ای مومنان، حق این است که شراب و قمار و بت های نصب شده و تیرهای بخت آزما، پلیدی از عمل شیطان است، پس از آنها دوری کنید تا رستگار شوید. »

همچنین در روایتی از علی بن موسی بن جعفر (ع) در تعلیل حرمت شراب وارد شده:

خداوند عز و جل خمر و شراب را به خاطر چند جهت حرام فرموده:

ششمین کنگراس الگوی اسلامی ایرانی؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه شریف؛ سیزدهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

الف- در آن فساد است.

ب- عقل شارب را تغییر داده و زایل می کند.

ج- شارب را وادار می کند که خداوند عز وجل را انکار کند.

د- شارب را وادار می کند که بر خدا و انبیایش دروغ ببندد.

ه- فسادهای دیگری از شارب سر می زند.

و- قتل و نسبت ناروا دادن و مبادرت به زنا ناشی از شرب خمر است.

ز- شرب خمر سبب می شود که شارب نسبت به اجتناب از محارم الهی بی اعتنا و کم مبالا باشد.

سپس امام فرمودند :

به خاطر این جهات حکم نمودیم که هر شراب و مایع مست کننده ای حرام است ، زیرا عاقبتی که بر خمر مترتب است بر این مایعات نیز مترتب می باشد. یعنی آنچه از فساد که به دنبال شرب خمر هست به دنبال شرب این مایعات نیز خواهد بود. لذا کسی که به خدا و روز آخرت ایمان داشته ، دوستی و ولایت ما را دارد و اساساً مودت و محبت ما خاندان پیامبر (ص) دین اوست باید از شراب مسکر اجتناب کند چه آنکه بین ما و شراب مسکر هیچ ارتباطی نمی باشد. (شیخ صدوق، ۱۳۸۰، ج ۲، ص ۵۲۲ - ۵۲۳)

۲-۵- حفظ مال

تحریم ظلم و نهی از خوردن اموال به باطل و اسراف و بگی و کاستن در ترازو و کیل و فساد در زمین نیز متضمن حفظ مال است.

آیه ۲۹ سوره نساء به این مفاد است :

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ. »

« ای مومنان ، مال های خود را در میان خود به باطل مخورید ، مگر آنکه به عنوان تجارت و از روی رضامندی دو طرف باشد. » به حکم این آیه کریمه، هر کس بر مال خود مسلط است و بدون رضای صاحب مال نمی توان مال او را به تصرف در آورد، در عین حال هر کس می تواند مستقلاً در مال خود تصرف کند.

قرآن به منظور حفظ اموال ، میانه روی را الگوی مصرف معرفی می نماید :

« وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يَسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا » (فرقان / ۶۷)

« و آنان که چون هزینه می کنند اسراف نمی کنند و خست نمی ورزند ؛ بلکه در میان این دو ، راه اعتدال را می گیرند. »

رعایت اعتدال در هزینه ها به قدری مهم است که امیرالمومنین (ع) درک لذت ایمان واقعی را منوط به آن دانسته و فرموده اند : « انسانی که این سه خصلت را نداشته باشد حقیقت ایمان را نخواهد چشید : ژرف بینی در علم دین ، شکیبایی در حوادث ، اندازه گیری نیکو در معشیت . » (قمی، بی تا، ج ۲، ص ۴۳۱)

ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت؛ نهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

همچنین امر می نماید :

با ترازوی صحیح وزن کنید و حق الناس را بر عهده مگیرید.

« وَزَنُوا بِالْقِسْطِ الْمُسْتَقِيمِ وَ لَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ. » (شعرا /

۱۸۲ - ۱۸۳)

قسطاس یعنی ترازو ؛ و بخش ستمی است که در کم ارزش جلوه دادن کالا یا قیمت روا می دارند و با ایجاد نوسانات مصنوعی قیمت کالا را تنزل می دهند.

در اسلام، تطفیف و بخش از گناهان کبیره است و در آیات متعددی شدیداً از آن نهی شده است. (انعام /

۱۵۲ ، اعراف / ۸۵ ، هود / ۸۴ - ۸۵ ، رحمان ۷ - ۹)

۳- افق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت و مقاصد کلان شریعت

چنانکه گذشت پنج مقصد حفظ دین، حفظ نفس، حفظ نسل، حفظ عقل و حفظ مال، مقاصد کلان شریعت اسلامی است، به گونه ای که تمام احکام شریعت برای حفظ این پنج مقصد تشریح گردیده است. افق الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت نیز، مبتنی اهداف موردنظر از اجرای الگوست. سئوالی که در این مجال مطرح است، این است که آیا افق های الگو با اهداف و مقاصد کلان شریعت اسلامی را تأمین می کند؟

با بررسی اسناد افق و آرمان و تدابیر الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، می توان دریافت که به مسئله حفظ نفس و حفظ نسل که از مهمترین مقاصد شریعت اسلامی است، به صورت جدی پرداخته نشده است. در حالی که هدفگذاری و برنامه ریزی در راستای حفظ نفس و حفظ نسل کشور از بایسته های ضروری الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است.

حفظ نفس و حفظ نسل ارتباط مستقیمی با سرمایه انسانی هر کشور دارد، سرمایه انسانی، تلفیقی از ویژگی های ژنتیک، توانمندی های احراز شده، مهارت ها و تجربه های کسب شده توسط فرد در طول زندگی است. سرمایه انسانی نیرویی است که در فرد فعال می شود و توان و امکان او را برای تولید کالا و خدماتی که موجب استغنا و رفاه وی در زندگی فردی و اجتماعی می گردد افزایش می دهد. چنین سرمایه ای انسانی است چرا که جزیی از انسان را تشکیل می دهد. (عماد زاده، ۱۳۷۵)

تفاوت های گسترده بین سطح ظرفیت ها، ناشی از وجود تفاوت در کسب توانایی هاست که به سرمایه انسانی معروف است. (متوسلی، ۱۳۸۱) و مهم ترین اختلاف بین کشورهای پیشرفته صنعتی و کشورهای کم درآمد ناشی از سرمایه انسانی است. (سازمان ملل متحد نیویورک، ۱۹۹۷)

سرمایه انسانی ثروت مولد مجسم در کار، مهارت و دانش است. در اغلب موارد موفقیت های سازمانی به افرادی بستگی دارد که سطح بالاتری از شایستگی ها را دارا هستند. در چنین شرایطی است که این افراد

ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت؛ نهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

تبدیل به سرمایه‌های با ارزشی برای سازمان می‌شوند. به عبارت دیگر، سرمایه انسانی را می‌توان به عنوان یکی از عوامل تولیدی که می‌تواند ارزش افزوده بالایی را برای سازمان و اجتماع داشته باشد قلمداد کرد. سرمایه انسانی، سرمایه فیزیکی و سرمایه مالی نیست، بلکه سرمایه انسانی به عنوان دانش، مهارت، خلاقیت و سلامت فرد تعریف شده است. (Becker, G.S. 2002)

شاخص توسعه انسانی، شاخص همبستگی مثبت بین تشکیل سرمایه انسانی و توسعه اقتصادی است. اگر شاخص توسعه انسانی افزایش یابد، نرخ بالاتری از تشکیل سرمایه انسانی در واکنش به استاندارد بالاتر آموزش و سلامت وجود دارد. بنابراین، فرا راه قرار دادن این مقاصد در ترسیم افق‌های الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت؛ موجب تحقق هر چه بیشتر ویژگی اسلامیت الگو و تأمین اهداف شریعت اسلامی و رفع تعارض‌ها در عرصه تدوین و اجرای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت خواهد شد.

۴- جمع بندی

ثمره نگاه نظام مند نسبت به مجموع شریعت و اهداف و مقاصد آن در به کار بستنش در امر تدوین الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت و اجرای آن بر اساس این فهم است. در حقیقت ریشه بسیاری از اختلافات و تعارضات اسناد کلان، غفلت از مقاصد شریعت و توجه به جزئیات است به طوری که در مواردی جزئیات حربه ای برای جنگ با کلیات و اهداف شریعت می‌گردد. اما آنان که بر شریعت اشراف یافته اند با فهم روح دین و مقاصد شریعت، در جهت احیای الگوی اسلامی - ایرانی سیال و زنده گام برمی‌دارند. الگویی بر آمده از یک ساختار فکری و راهبردی که حاصل یک نگاه نظام مند به قواعد اصولی، احکام فقهی و مقاصد و حکمت‌های شریعت است. ضروری است در تدوین این الگو، توأمان به معانی کلی، مقاصد و اهداف شریعت، اختلاف شرایط و دگرگونی‌های زمان و مکان توجه شود. بر این اساس، الگویی مقصد نگر و غایت گرا بنیان نهاده می‌شود که هم پا و همسوی روح دین حرکت نموده، هرگز از پاسخگویی به نیازهای متحول زمان در نمی‌ماند.

مهمترین نکته در چارچوب نگاه سیستمی و کلان به شریعت، همین توجه به نتایج است که متولیان تدوین الگوی اسلامی-ایرانی را می‌دارد، همواره اثر بخشی الگو را بسنجند و به گونه ای الگو را تدوین کنند که با اهداف کلان شریعت و مقتضیات جامعه ارتباطی دو سویه برقرار می‌کند.

با بررسی اسناد افق و آرمان و تدابیر الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، می‌توان دریافت که به مسئله حفظ نفس و حفظ نسل که از مهمترین مقاصد شریعت اسلامی است، به صورت جدی پرداخته نشده است. در حالی که هدفگذاری و برنامه ریزی در راستای حفظ نفس و حفظ نسل کشور از بایسته‌های ضروری الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است. فرا راه قرار دادن این مقاصد در ترسیم افق‌های الگوی اسلامی - ایرانی

ششمین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت؛ تعمیق و تکمیل الگوی پایه پیشرفت؛ سیزدهم و چهاردهم اردیبهشت ماه ۱۳۹۶

پیشرفت؛ موجب تحقق هر چه بیشتر ویژگی اسلامیت الگو و تأمین اهداف شریعت اسلامی و رفع تعارض ها در عرصه تدوین و اجرای الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت خواهد شد.

۵- ارائه پیشنهاد

- پیشنهاد می شود گزاره ذیل به افق الگو افزوده گردد :

در سال ۱۴۴۴ رتبه ایران از نظر بهداشت و سلامت عمومی در حد استانداردهای جهانی است.

- تأسیس اندیشکده بهداشت و سلامت از بایسته های ضروری در تکامل ساختار مرکز الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت است.

۶- فهرست مراجع

- قرآن کریم
- ابن منظور، محمد بن مكرم، (۱۴۰۵)، لسان العرب، قم، نشر ادب حوزه.
- حرّانی، ابن شعبه، (بی تا)، تحف العقول عن آل الرسول الله، تهران، اسلامیه
- حکیمی، محمدرضا (۱۳۷۳)، احکام دین واهداف دین، فصلنامه نقد و نظر، قم، دفتر تبلیغات اسلامی، س اول، ش اول
- شیخ صدوق (۱۳۸۰)، ابوجعفر محمد بن علی، علل الشرایع، چاپ اول، قم، مومنین.
- طوسی، محمد ابن الحسن، (۱۳۸۷)، المبسوط فی الفقه الامامیه، [بی جا] المکتبه المرتضویه،
- عماد زاده، مصطفی، (۱۳۷۵) مباحثی از اقتصاد آموزش و پرورش، چاپ هفتم، انتشارات جهاد دانشگاهی،
- غفاری، حسین (بی تا)، جامعیت از نظر قرآن کریم، مجموعه آثار کنگره نقش زمان و مکان در اجتهاد، ج دهم
- قمی، شیخ عباس، (بی تا)، سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار مع تطبیق النصوص الواردة فیها علی بحار الأنوار، ج ۲، قم، اسوه
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۸)، برگزیده الکافی، ج ۵، ترجمه و تحقیق: محمدباقر بهبودی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- متوسلی، محمود (۱۳۸۱)، آهنچیان، محمد رضا، اقتصاد آموزش و پرورش، چاپ اول. تهران، انتشارات سمت.
- المجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳) بحار الانوار، ج ۸۷، چاپ سوم، بیروت، موسسه الوفاء.
- میرخانی، عزت السادات (۱۳۸۵)، امام صادق و نظام سازی اجتهاد، فصل نامه ندای صادق، س ۱۱، ش ۴۴

-Becker, G.S. (2002). 'The age of human capital'. Education in the Twenty-First Century.

- Human Capital - The Elusive Asset Measuring and Managing Human Capital : A Strategic Imperative for HR Leslie A. Weatherly, (2003)